

Ищенко Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри теорії і методик дошкільної освіти

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА В КОЛЕКТИВІ ОДНОЛІТКІВ

Анотація. Визначено провідні сучасні тенденції, які мають формувальний вплив на розвиток індивідуальності дітей дошкільного віку. Предметом дослідження є розвиток та формування індивідуальності дошкільника в колективній діяльності. Метою дослідження є визначення ролі колективу на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку. Обґрунтовано умови формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективних взаєминах: органічне поєднання диференційованого підходу до кожної дитини як до самотньої особистості з формуванням дружного дитячого колективу; виявлення індивідуальних особливостей особистості та визначення індивідуального підходу до кожної дитини; вивчення індивідуальних особливостей має спиратися на позитивні прояви в рисах особистості дитини; організація дитячої діяльності за провідними детермінантами: опора на позитивні риси індивідуальності; зв'язок дитячого закладу з сім'єю. Висновок : індивідуальні особливості кожної дитини проявляються в колективі однолітків.

Ключові слова: індивідуальність, особистість, колектив, колективні взаємини.

Аннотація. Определены ведущие современные тенденции, которые имеют формирующее влияние на развитие индивидуальности детей дошкольного возраста. Предметом исследования является развитие и формирование индивидуальности дошкольника в коллективной деятельности. Целью исследования является определение роли коллектива на становление

індивідуальності ребенка дошкільного віку. Обґрунтовані умови формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективних взаємодіях: органічне поєднання диференційованого підходу до кожного ребенка як до самобутньої особистості з формуванням дружнього дитячого колективу; виявлення індивідуальних особливостей особистості і визначення індивідуального підходу до кожного ребенка; вивчення індивідуальних особливостей повинно спиратися на позитивні прояви в рисах особистості ребенка; організація дитячої діяльності за головними детермінантами: опора на позитивні риси індивідуальності, забезпечення оптимальної зв'язки дитячого закладу з сім'єю. Висновок: індивідуальні особливості кожного ребенка проявляються в колективі ровесників.

Ключові слова: індивідуальність, особистість, колектив, колективні взаємодії..

Annotation. Defined key current trends that have influenced the development of molding the individual preschool children. The subject of research is the development and shaping of identity preschooler in a collective activity. The aim of the study is to determine the role of collective identity in becoming a child of preschool age. Proved conditions for the formation of individual personality traits older preschooler collective relations : an organic combination of a differentiated approach to each child as an individual with distinctive forming friendships child team; identify individual personality traits and identifying individual approach to each child; study of individual characteristics should be based on positive signs in terms of the individual child; organization of children's activity leading determinants : the reliance on positive traits of individuality, ensuring optimal; communication with family child care. Conclusion: The individual characteristics of each child manifested in collective peers.

Вступ. У Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Державній національній програмі розвитку «Освіта», Базовому компоненті дошкільної освіти України» підкреслюється

необхідність створення сприятливих умов для особистісного розвитку дошкільників. Зокрема, Базовий компонент дошкільної освіти України визначає державні вимоги до розвитку індивідуальності дитини, спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток особистісного потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві; на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини; забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у колективі однолітків в дошкільні роки.

Особистість дитини самостверджується в умовах безпосереднього найближчого оточення, причому характер самоствердження визначається, з одного боку, особливостями самої групи, а з іншого, особливостями особистості дитини. Вона ніби прагне зайняти в групі таке положення, яке забезпечувало б їй визнання, допомогу, підтримку, в деякому сенсі, захист всередині дитячого колективу і тим самим сприяло б вияву її індивідуальних можливостей, обдарувань.

Аналізуючи проблему розвитку особистості в колективі, колективних взаємин у вітчизняній педагогічній науці, ми визначили, що означене питання розроблялося цілою низкою видатних учених і практиків, що заклали теоретичні та методичні основи поглядів на предмет діалектичної єдності особистості і колективу; обґрунтування необхідності життєдіяльності окремої особистості в колективі, принципи організації, управління, виховні функції колективу, механізми їх впливу на особистість, її соціальну активність, творчі суб'єктивні можливості та ін. Ті чи інші аспекти проблеми були вивчені детально або частково в працях відомих дослідників сучасності і минулого педагогічної науки.

Класики радянської педагогіки сформулювали ідеї, багато з яких лежать в основі сучасних уявлень про дитячий колектив, колективні взаємини, їх виховні функції і можливості (Н. Крупська, А. Луначарський, А. Макаренко, З. Шацький, В. Сухомлинський), процеси розвитку і становлення особистості у

колективі, характер міжособистісних стосунків, соціальні позиції дітей і дорослих (Д. Ельконін, О. Киричук, А. Макаренко, В. Сухомлинський).

Низкою вчених проводились дослідження в напрямку формування колективних взаємин, зокрема: формування колективних взаємин дітей і педагогів (О. Баклатов, А. Гончаренко, Г. Григоренко, Р. Жуковська, О. Киричук, Я. Коломінський, О. Кульчицька, Т. Маркова, В. Нечаєва, Л. Пеньєвська, В. Шевченко) вплив середовища на формування колективних взаємин (А. Богуш, Г. Григоренко, Н. Короткова, П. Лесгафт, Д. Менджерницька, В. Сухомлинський, Н. Михайленко, В. Нечаєва, А. Сікорський); шляхи формування дитячих взаємин (Р. Жуковська, О. Киричук, О. Кульчицька, Т. Маркова).

Формулювання мети статті та завдань. Мета дослідження – визначення впливу колективу на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку.

Завдання дослідження полягало в обґрунтованні умов формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективі однолітків.

Виклад основного матеріалу статті.

Саме в дошкільному віці дитина вперше знайомиться з соціальними нормами, які з віком починають регулювати її поведінку. Позитивний соціальний досвід накопичується з роками, співвідноситься з різноманітними взаєминами та виступає основою для адаптації в нових соціальних умовах. Становлення людської особистості невіддільне від соціального. З того моменту, коли дитина з'являється на світ, вона нерозривно пов'язана з іншими людьми і поза суспільством не може стати повноцінною особистістю [].

Діти отримують від суспільства, від дорослих норми моральної поведінки в готовому вигляді. З раннього віку вони стикаються із заборонами і спонуканнями, з похвалою і осудом, із заохоченнями і покараннями, мета яких визначити їх поведінку, спонукати до одних вчинків і застерегти від інших, закріпити одні і викоринити інші. Але для того, щоб ці норми були засвоєні дитиною як свої власні, щоб вони визначали її поведінку не тільки в звичайних

ситуаціях, але і в ситуаціях несподіваних, дитина повинна осмислити ці норми, мати власний активний досвід моральної поведінки, яка відповідає нормам загальнолюдської моралі [4, с. 33].

На практиці виконання цих умов пов'язане зі значними труднощами. Трапляється, що на очах дитини відбуваються явища, які суперечать нормам моралі, і в силу цього самі норми перестають їй здаватися непорушними. Нерідко дитина не може розібратися в ситуації, яка відбувається, дати їй правильну оцінку. Не вміючи помітити і правильно оцінити явища морального характеру, дитина не в змозі емоційно їх сприйняти і залишається байдужою до них. Досвід її моральної поведінки найчастіше є одностороннім. Спілкування з іншими людьми обмежено колом сім'ї, друзями за місцем проживання. З суспільством вона як особистість, як індивід знаходиться в односторонніх відносинах, виступаючи як споживач, тому успіхи в моральному вихованні дитини бувають часто недостатні. Пояснюється це тим, що ми не достатньо використовуємо силу дитячого колективу з метою морального виховання його членів. Тим часом можливості колективу в моральному розвитку дитини, у формуванні її свідомості, почуттів і поведінки дуже різноманітні. Від того, наскільки цілеспрямовано використовуються ці можливості, істотно залежить ефективність морального виховання і виявляються тенденції розвитку особистості дитини в колективі.

Організовуючи роботу, пов'язану з формуванням свідомості дітей та осмислення ними норм моралі, ми не можемо ігнорувати такий факт, що діти, коли входять в той чи інший колектив, як правило, вже мають значний запас моральних знань. У колективі, в повсякденному спілкуванні дітей відбувається обмін цими знаннями, коло моральних уявлень і понять кожної дитини розширюється. Але якщо цей процес взаємної інформації в колективі складається стихійно, то він може привести і до негативних результатів. Якщо ж педагог управляє цим процесом, якщо він у своїй роботі з дитячим колективом свідомо використовує ті моральні уявлення та поняття, якими

володіють діти, і організовує їх спілкування на здоровій основі, він у багато разів підсилює ефективність морального виховання дітей. (4)

Колектив відіграє особливу роль в нагромадженні дітьми власного морального досвіду. У процесі спільної діяльності, повсякденного спілкування діти набувають досвіду моральної поведінки, реалізують у вчинках свої моральні переконання і почуття. І це найголовніше, тому що для того, щоб моральні принципи і норми суспільства стали моральними принципами і нормами дитини, щоб вони визначали її вчинки у всіх, не тільки передбачених, але і не передбачуваних ситуаціях, вони повинні бути не тільки засвоєні, але й «присвоєні» нею, мають стати для неї звичними.

Засвоєння норм моралі здійснюється в процесі їх практичного виконання. Дитина розвивається в соціальному плані тоді, коли вона вступає у відповідні відносини з суспільством, опановує нормами загальнолюдської моралі, вступає в реальні різноманітні відносини з навколишніми її людьми. Але де, як не у колективі, спеціально створеному у виховних цілях, дитина може придбати систематичний і різносторонній досвід суспільної поведінки, досвід соціального спілкування?

Завдання суспільства у ставленні до підростаючого покоління полягає в тому, щоб відкрити в дитині ті індивідуальні властивості і якості, розвиток яких: принесе і найбільшу користь суспільству, і найбільше задоволення самій людині. Це особливе; специфічне, індивідуальне потрібно побачити в підростаючій людині, допомогти їй усвідомити його і розвинути.

Творча індивідуальність дитини в колективі розвивається в умовах різноманітних життєвих вражень, складності та привабливості завдань, реалізованих колективом, різноманітності ситуацій, що вимагають нестандартних дій. Останнє особливо важливо, так як творча спрямованість проявляється в основному в ситуаціях, що вимагають зусиль, мислительних і емоційних витрат. Зазвичай такі ситуації створюються вихователем у колективній діяльності, бо розраховувати на те, що вони виникнуть самі по собі, стихійно, малоймовірно. Тому діяльність у колективі однолітків має бути яскравою,

насиченою, змістовною і цікавою, орієнтована на особливості і можливості кожного з її учасників. [4, с. 45].

Як член суспільства і колективу, дитина змушена приймати правила і норми взаємин, властиві колективу, в якому вона живе. Вона не може їх ігнорувати з тієї причини, що бажає бути прийнятою в колективі, зайняти в ньому місце, яке задовольняє її, брати участь у спільній діяльності, збагачуючи її. Колектив, таким чином, відкриває особистості великі можливості для накопичення різноманітного соціального досвіду колективних взаємин у позиціях, як підлеглого, так і організатора і керівника [1, с. 45].

У результаті розвиваються такі цінні якості, як ініціативність, самостійність, соціальна справедливість, прагнення захистити слабкого і беззахисного. Тільки в колективі формуються найважливіші особистісні риси: самооцінка, самоповага, задоволеність і незадоволеність собою.

Реальний процес виховання особистості в колективі можливий за деяких умов, які пов'язані з особливостями, як колективу, так і самої особистості, зокрема впливу колективу на особистість з позицій фактора виховання, що вносить корективи у становлення індивідуальності.

Перспективи розвитку індивідуальності дитини дошкільного віку повинні бути спрямовані на розвиток і зміцнення у неї позитивних якостей особистості і подолання недоліків. У дитячому колективі це можливо, на наш погляд, при дотриманні деяких педагогічних умов, серед яких найбільш важливими бачимо такі:

1. Органічне поєднання диференційованого підходу до кожної дитини як до самобутньої особистості з формуванням дружного дитячого колективу.

Знаючи і враховуючи особливості сформованих колективних взаємовідносин в групі, дорослий може правильно спрямувати діяльність, інтереси, захоплення кожної дитини, виховувати вміння не пригнічувати особистісні спрямування на користь суспільних, а гармонізувати їх, поступово підводячи кожну дитину до усвідомлення того, що відчуваючи себе сприятливо в дитячому середовищі, визначивши своє місце в ньому як необхідного для

самої себе і важливого для інших, неможливо протиставляти особисті та суспільні інтереси. Вони будуть доповнювати і збагачувати один одного.

2. Виявлення індивідуальних особливостей особистості та визначення індивідуального підходу до кожної дитини.

У цьому сенсі показовий вислів К.Д. Ушинського у праці «Людина як предмет виховання», який писав про те, що якщо хочуть виховати людину в усіх відношеннях, то необхідно перш за все ознайомитися з нею також в усіх відношеннях. Відповідно, щоб правильно визначити індивідуальний підхід до дитини, її треба спочатку добре всебічно вивчити.

3. Вивчення індивідуальних особливостей має спиратися на позитивні прояви в рисах особистості дитини.

Ця вимога обов'язково має бути пов'язана з любов'ю, повагою та розумною вимогливістю до неї. Майстерність педагога полягатиме в тому, щоб ненав'язливо відкрити приховані схильності кожного вихованця, викликати інтерес однолітків до них. З урахуванням індивідуальних особливостей особистості визначається і індивідуальний підхід до неї. Розвиток моральної сфери, специфіка прояву моральних якостей, наприклад, уміння переживати за інших, турбуватися, докладати певних зусиль, щоб допомогти іншим визначає моральний потенціал особистості, специфіку її індивідуальності.

4. *Опора на індивідуальність не може здійснюватися поза зв'язком дитячого закладу з сім'єю.*

Численні приклади з практики підтвержують факти того, що діти часто ведуть себе діаметрально протилежно вдома і в дошкільному закладі, і тільки тісні контакти з батьками допоможуть подолати суперечності, що виникають при цьому.

Висновки. Формування індивідуальності людини є актуальною педагогічною проблемою. Ми розглянули низку умов, які розкривають, на наш погляд, перспективи у розвитку індивідуальності старшого дошкільника в колективі однолітків і можливість вибору правильного підходу до нього в процесі виховання. Натомість, залишаються не достатньо вивчені питання під

впливом яких факторів і механізмів здійснюється формування індивідуальності і яким чином у педагогічній виховній системі можна прогнозувати можливість розвитку індивідуальних своєрідних якостей особистості, якій доведеться функціонувати у системі постійної змінюваності соціального життя.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех // Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Гончаренко А.М. Взаємини однолітків у дошкільному закладі / А. М. Гончаренко // Дошкільне виховання. - 1999. - № 9. - С. 4 - 7.
3. Ладивір С. Радість розвитку. Взаємодія дорослого з дитиною / С. Ладивір. – К. : Редакція газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. – 128 с.(бібліотека «Шкільного світу»).
4. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 256 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. - К.: Рад. школа, 1974. - Т.4. - 460 с

References:

1. Bex I. D. Vy`hovannya osoby`stosti: U 2-x kn. Kn. 1: Osoby`stisno-oriyentovany`j pidxid: teorety`ko-texnologichni zasady` / I. D. Bex // Nauk. vy`dannya. – K.: Ly`bid`, 2003. – 280 s.
2. Goncharenko A.M. Vzayemy`ny` odnolitkiv u doshkil`nomu zakladi / A. M. Goncharenko //Doshkil`ne vy`hovannya. - 1999. - # 9. - S. 4 - 7.
3. Lady`vir S. Radist` rozvy`tku. Vzayemodiya doroslogo z dy`ty`noyu / S. Lady`vir. – K. : Redakciya gazet z doshkil`noyi ta pochatkovoyi osvity`, 2013. – 128 s.(biblioteka «Shkil`nogo svitu»).
4. Petrovsky`j A. V. Ly`chnost`. Deyatel`nost`. Kollektyv` / A. V Petrovsky`j. – M.: Poly`ty`zdat, 1982. – 256 s.
5. Suxomly`ns`ky`j V.O. Vy`brani tvory`: V 5-ty` t. - K.: Rad. shkola, 1974. - T.4. - 460 s